

ПОЗАКЛАСНА МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкривається проблема підготовки студентів до позакласної музично-просвітницької роботи в загальноосвітній школі, висвітлюються шляхи поєднання музично-виконавської і просвітницької діяльності на індивідуальних заняттях з музичних дисциплін, аналізуються особливості взаємодії викладача і студента у процесі розробки плану і змісту просвітницького музично-творчого проекту.

Ключові слова: музично-просвітницька діяльність, просвітницький музично-творчий проект, індивідуальні заняття, співпраця викладача і студента.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни у царині освіти, детерміновані суспільно-історичними подіями у нашій країні, характеризуються утвердженням культуротворчого вектору розвитку. Посилення культурної домінанти в освітянському просторі зумовлює потребу у формуванні нової педагогічної ментальності щодо вирішення проблем естетичного виховання учнів засобами мистецтва, в оволодінні креативними підходами до розв'язання професійних завдань. У цьому зв'язку особливо важливим є розширення творчого поля для реалізації зусиль педагога в утвердженні своєї унікальної місії провідника у світ мистецтва, зокрема музичного.

Культуротворче спрямування діяльності шкільного вчителя музичного мистецтва передбачає виконання ним функцій і лектора, і організатора мистецьких заходів, але в більшій мірі – просвітителя, духовного наставника (вихователя). Набуття такого педагогічного соціокультурного досвіду, який є складовою професійної компетентності, повинно різнопланово відбуватися ще під час навчання майбутнього педагога у вищому навчальному закладі (орієнтація викладання виконавських дисциплін на формування у студента лише вузькопрофесійних навичок вже не задовольняє вимог часу).

На цьому наголошує ряд науковців. Так, Т.Щериця пропонує посилити просвітницько-виховні функції кожної музичної дисципліни, розкривши її значення для студентів в ракурсі набуття ними певного рівня художньої свідомості. Зокрема вона підкреслює, що “головною метою кожної дисципліни має стати заохочення студентів до конкретної музичної діяльності: виконавської, просвітницької, пізнавальної, аналітичної тощо, а у критеріях її оцінки – підвищення художньо-естетичного компонента” [6, с. 7]. Водночас автор акцентує на важливості створення зацікавленої, творчої атмосфери на заняттях, пошуків різноманітних форм співпраці викладача зі студентами і студентів між собою, виникнення спільних проектів, що сприяє активізації навчального процесу і розвитку музичної культури студентів.

На думку Н.Сегеди, поєднання педагогічних і музично-виконавських аспектів професійного самовдосконалення сприятимуть ефективному використанню індивідуально-професійного потенціалу вчителя музики, усвідомленню його власного музичного покликання як універсально-діяльнісного, подвижницького служіння розвитку духовної культури суспільства [4].

Однак поширена у практиці вищої школи “звичка до підкорення вказівкам викладача, особливо зі спеціальних дисциплін (спецінструмент, диригування,

постановка голосу), до сліпого наслідування “виконавських зразків”, до виконання технічних завдань на шкоду художнім” [1, с. 53] гальмує самостійну музично-пізнавальну активність студента, обмежує його можливості в оволодінні методами самостійного пошуку інформації, що в майбутньому може негативно вплинути на проведення позакласних музично-просвітницьких заходів.

Відсутність у молодого педагога досвіду самостійної роботи з музичним матеріалом, навичок вільного спілкування з дитячою аудиторією часто призводить до зменшення обсягу художньо-творчої діяльності, а саме: “концертного виконання вчителем музичних творів (інструментальних і вокально-інструментальних), спільного музикування вчителя та учнів (і не лише при вивченні нових пісень); вільного обговорення художньо-творчих подій, яке має ґрунтуватися на активних та інтерактивних методах (діалогах, дискусіях, соціотренінгах, ділових іграх, конференціях тощо)” [2, с. 10]. Тому актуалізується проблема пошуку нових ефективних шляхів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до позакласної музично-просвітницької роботи в загальноосвітній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про різноаспектне висвітлення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів до організації музично-просвітницької діяльності. Так, у працях В.Андреєва, М.Афоніна, Б.Бадмаєва, Л.Жаркова, М.Зеленецького, І.Зимньої, О.Леонтєва, В.Петрушина та ін. розкриваються особливості усної пропаганди та закономірності її проведення.

Науковцями різнобічно вивчаються питання підготовки кадрів, зокрема до культурно-просвітницької роботи – С.Громов, М.Серьогін; музично-пропагандистської діяльності – І.Полякова, Є.Скуратова, О.Халікова; музично-просвітницької діяльності – Л.Безбородова, Л.Кожевнікова, Є.Куришев, О.Мельник; музично-концертної діяльності – Т.Жигінас.

Особливий інтерес для нас становить виявлення основних позицій дослідників щодо визначення сутності музично-просвітницької діяльності. Вчені тлумачать її як засіб художнього спілкування з аудиторією (М.Каган), як шлях формування музично-просвітницького інтересу (Т.Жданова), як основу лекторської практики музикознавця (Є.Дуков), як засіб розвитку ораторської майстерності (Є.Ножин, Н.Бабич), як невід’ємну складову виконавської практики студентів (Є.Куришев), як форму позаурочної музично-виховної роботи в загальноосвітній школі (О.Апраксіна, Л.Дмитрієва, Н.Чорноіваненко).

Узагальнення існуючих трактувань означеного феномена дозволяє розглядати його “як процес свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між просвітником як суб’єктом просвітництва і аудиторією як об’єктом просвітництва, котрий зумовлюється самостійною позицією індивіда у виборі музичних цінностей й спрямований на поширення музично-естетичних знань з метою активізації духовного розвитку особистості” [3].

Попри те, що в наукових дослідженнях багатогранно розкривається питання підготовки майбутніх фахівців до музичного просвітництва, деякі аспекти цієї проблеми висвітлені ще недостатньо. Це стосується насамперед специфіки взаємодії викладача і студента у процесі роботи над просвітницьким музично-творчим проектом.

Мета статті – проаналізувати етапи роботи над просвітницьким музично-творчим проектом на індивідуальних заняттях, розкрити особливості співпраці викладача і студента у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Одним із ефективних шляхів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до позакласної музично-просвітницької роботи в загальноосвітній школі є, на нашу думку, синкретичне поєднання музично-виконавської і просвітницької діяльності студентів на індивідуальних заняттях з музичних дисциплін. У цьому плані перспективною є робота над лекцією-концертом, концертом-бесідою, музичною бесідою, музичним спектаклем, концертом-вікториною тощо. Вони відкривають широкі можливості для практичного застосування студентами знань з естетики, психології, мистецтвознавства, музичної педагогіки, теорії й історії музики та інших видів мистецтва, стимулюють прояви творчої пізнавальної активності, сприяють розвитку музично-виконавських й артистичних здібностей.

Кожен із цих видів музично-виконавської практики має, безумовно, свої особливості, однак їх об'єднує наявність двох важливих складових – музичної і словесної. Тому в узагальненому вигляді їх можна назвати просвітницькими музично-творчими проектами (надалі ми будемо послуговуватись цією умовною назвою або її скороченим варіантом – “проект”). Вагомий внесок у розробку методики роботи над одним із таких проектів, зокрема над музичною бесідою, у класі основного інструмента зробив С.Феруз [5]. Ми вважаємо її достатньо універсальною для використання у практиці викладання інших дисциплін, наприклад, додаткового інструмента, практикуму шкільного репертуару тощо.

Робота над проектом має творчий характер і успіх здійснення педагогічного керівництва цим процесом, а також виконання навчальних і виховних завдань (складання сценарію проекту та визначення шляхів його реалізації, формування соціально значимих якостей особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва та інше) залежатиме в значній мірі від забезпечення суб'єкт-суб'єктного принципу взаємодії викладача і студента. Їхня співпраця набуватиме різного характеру, змісту і форми відповідно до етапу спільної роботи над музично-творчим проектом.

На початковому етапі визначається тематика й мета проекту, складається чіткий план його сценарію, добирається і опрацьовується необхідний музичний і текстовий матеріал, здійснюється пошук потрібної інформації зі сфери інших видів мистецтва (образотворчого, театрального, хореографічного). Таким чином, студент набуває досвіду роботи з енциклопедичною, мистецтвознавчою, музично-педагогічною, методичною, нотною, художньою літературою, вчиться її аналізувати і систематизовувати. Однак часто опрацьований матеріал не відповідає сценарію конкретного проекту, що знижує інтерес студента до роботи, викликає невпевненість у своїх силах. За таких обставин викладачеві необхідно емоційно підтримати свого підопічного, скерувати пошук потрібної для сценарію інформації у правильне русло, допомогти у складанні плану проекту, а також в оволодінні відповідним понятійно-термінологічним апаратом.

Органічно поєднуючи допомогу із самостійними діями студента, створюючи проблемні ситуації на занятті, творчо використовуючи евристичні, дослідницькі методи, викладач активізує пізнавальні можливості студента в процесі підготовки музично-творчого проекту. Така організація роботи сприяє оволодінню майбутнім учителем способами творчого опрацювання й узагальнення зібраного музичного і літературного матеріалу, цілеспрямовано формує його мистецькі погляди, розвиває мислення.

Наступний етап передбачає опрацювання музичного матеріалу. Цей процес аналогічний процесу роботи над будь-яким музичним твором. Водночас він має

свою специфіку, яка полягає у виявленні художньо-образного змісту музики та його інтерпретації в рамках розкриття конкретної теми проекту. Працюючи над музичним твором (музичним фрагментом), студент у співпраці зі своїм викладачем осягає його жанрові і стилістичні особливості, аналізує музичні образи, засвоює музичну форму, пізнає особливості музичної мови. Таке поглиблене вивчення музичного матеріалу дозволяє студентові зрозуміти суть художньо-образного музичного виконання.

Використовуючи методи художньо-педагогічного аналізу музичного твору, методи активізації музичного сприймання (порівняння, асоціативного пошуку, емоційно-образного визначення музики та інших), проводячи паралелі з життєвими образами, а також з іншими видами мистецтва, стимулюючи емоційні переживання, емпатію, викладач актуалізує творчий потенціал студента, поглиблює інтерес до виконавсько-просвітницької роботи в загальноосвітній школі, сприяє реалізації його потреб в інтерпретаторському, професійному самовдосконаленні.

Подальша співпраця зі студентом над музично-творчим проектом передбачає художнє і структурне удосконалення його сценарію, пошук ефективних шляхів втілення. При остаточному визначенні музичних номерів необхідно враховувати їх органічну цілісність зі словесним текстом. Вдало знайдене співвідношення музичного і літературного матеріалу дозволяє досягнути цілісності сценарію, його драматургічного розвитку, динамізму. Важливо, щоб музичні фрагменти і словесні вставки були точними, образними, лаконічними і головне, – відповідали віковим особливостям дитячої аудиторії.

На завершальному етапі роботи відбувається психолого-педагогічне моделювання практичного втілення художньо-образного змісту сценарію проекту, апробація і корекція засобів його реалізації. Як свідчить практика, відсутність у студента сценічного досвіду створює труднощі у його підготовці до публічного виступу. Тому викладачеві необхідно допомогти своєму вихованцю оволодіти мистецтвом активної комунікативної діяльності, розкривши йому способи вираження різноманітних емоційних станів, багатство інтонаційної палітри і великих експресивних можливостей голосу тощо. Для досягнення успіхів у подоланні перешкод психологічного характеру доцільно використовувати творчі сценічні завдання, спрямовані на формування артистичних навичок, наприклад, декламування одного і того ж мовного епізоду з варіюванням його інтонаційного відтворення, пошук оптимального метроритму мовлення, робота над виразністю міміки, художньої жестикуляції. Особливо корисною є рольова гра із залученням групи студентів, в процесі якої відбувається апробація шляхів донесення до аудиторії основної ідеї проекту.

Висновки. На основі усього вищевикладеного можна зробити висновок, що процес роботи над музично-творчим проектом має проблемно-пошуковий характер. Це не тільки посилює суб'єкт-суб'єктний характер стосунків викладача і студента, розширює можливості їх творчої взаємодії на індивідуальних заняттях з музичних дисциплін, але й сприяє активізації інтересу майбутнього вчителя до комплексної музичної діяльності в загальноосвітній школі: виконавської, просвітницької, пізнавальної, аналітичної тощо, допомагає розкриттю і реалізації його творчого потенціалу, поглиблює розуміння свого високого покликання – розвивати духовну культуру суспільства.

1. Горбенко С. Підготовка майбутнього вчителя музики до розвитку пізнавальної самостійності учнів / С.Горбенко, І.Євтушенко // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 52–54.

2. Жорнова О. Сучасний урок музики в контексті соціокультурних контактів / О.Жорнова // Мистецтво і освіта. – 2003. – № 4. – С. 7–10.
3. Кожевнікова Л. Підготовка майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / НПУ імені М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 27с.
4. Сегеда Н. Професійне самовдосконалення вчителя музики / Н.Сегеда // Мистецтво і освіта. – 2003. – № 1. – С. 2–6.
5. Феруз С. Подготовка будущих учителей музыки в классе основного инструмента к исполнительской практике в школе метод. рекоменд. / С.Феруз, И.Феруз, Т.Гордейчева. – Мелітополь: МГПИ. – 36 с.
6. Щериця Т. Духовність і музична культура учителів музики / Т.Щериця // Мистецтво і освіта. – 2005. – № 4. – С. 6–8.

The article deals with the problem of preparing students for extracurricular musical and educational activities in secondary school and highlighted ways of combining music and performance and outreach for individual classes of musical subjects analyzed features between teachers and students in the development plan and the educational content of the music and creative project.

Key words: *musical and educational activities, educational and creative musical project, tutoring, teacher-student collaboration.*

УДК 37.036

ББК 74.580.054.12

Людмила Лісунова

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито зміст і структуру естетичного сприйняття майбутніми вчителями творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва у системі фахової підготовки. Визначено структурні компоненти та етапи (фази) процесу естетичного сприйняття, розкрито роль мистецтва як найпотужнішого джерела навколишньої дійсності в процесі естетичного сприйняття майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *зміст і структура естетичного сприйняття, майбутні учителі образотворчого мистецтва, твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.*

Актуальність дослідження. Реформування мистецької освіти в Україні вимагає активного пошуку шляхів удосконалення підготовки професійних кадрів. Основою фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва є відповідність професійних якостей студента, насамперед естетичного сприйняття, творчій діяльності вчителя.

У процесі історичного розвитку та соціально значущого впливу мистецтва відбувалося поступове усвідомлення людством механізмів, які формують здатність естетично сприймати природні предмети, об'єкти світу матеріальної чи духовної культури, мистецтво.

Аналіз наукових досліджень. До питань дослідження змісту і структури естетичного сприйняття мистецтва зверталися: Р. Арнхейм, К. Абінатзе, М. Бахтін, В. Блудов, Ю. Борєв, Р. Ингарден, А. Костюк, О. Органова, О. Отич, Г. Падалка,